

**ТАКТИКА ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ НЕПОВНОЛІТНІХ, ПОТЕРПІЛИХ
ВІД КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ СТАТЕВОЇ СВОБОДИ
І СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ****TACTICS OF INTERROGATION OF MINOR VICTIMS OF CRIMINAL OFFENSES
AGAINST SEXUAL FREEDOM AND SEXUAL INTEGRITY**

Потапова Д.І., студентка I курсу магістратури факультету прокуратури
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
orcid.org/0009-0005-6166-0074

Василенко А.В., студентка I курсу магістратури факультету прокуратури
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
orcid.org/0009-0004-2672-0126

Денис В.М., студентка I курсу магістратури факультету прокуратури
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
orcid.org/0009-0002-3095-1483

Статтю присвячено дослідженню особливостей здійснення процесуальної дії – допиту – щодо надзвичайно вразливої категорії осіб, а саме неповнолітніх, які стали жертвами злочинів проти статевої свободи та недоторканості.

На сьогодні допит фактично залишається основною слідчою (розшуковою) дією, що проводиться у майже кожному кримінальному провадженні, проте у випадках роботи з дітьми та підлітками він потребує суворого дотримання спеціальних умов і правил. Складність проведення таких допитів пояснюється особливостями розвитку психіки цієї групи осіб, а також їхніми віковими та індивідуальними психологічними рисами.

У цій статті зосереджено увагу на тих критичних аспектах, які необхідно брати до уваги при здійсненні допиту, особливо наголошується на важливості правильного визначення часу та оптимальної тривалості спілкування з неповнолітнім, організації відповідного середовища (простору) для цієї взаємодії, застосування адекватних тактичних методів та встановлення надійного довірчого контакту для того, щоб мінімізувати ризик повторної травматизації.

Варто підкреслити, що допит неповнолітніх, як і будь-які інші слідчі (розшукові) дії, що стосуються дітей, має здійснюватися на основі фундаментальних принципів правосуддя, дружнього ставлення до дитини. До таких засад належать: участь дитини у процесі, забезпечення її найкращих інтересів, повага до гідності, недопущення дискримінації та дотримання верховенства права. Водночас слідчі органи повинні бути належно підготовлені до проведення такого допиту, а саме: мати необхідні знання щодо особливостей комунікації з дітьми, розуміти структуру допиту та його специфіку, володіти відповідними техніками. При цьому взаємодія має ґрунтуватися на принципах гнучкості, об'єктивності та емпатії.

У ході проведеного нами дослідження були сформульовані висновки, які дають змогу визначити існуючі недоліки (прогалини) у чинному законодавстві, що виражаються, зокрема, у недостатній правовій регламентації засад (принципів) проведення допиту такої вразливої категорії, як неповнолітні особи.

Ключові слова: кримінальні правопорушення проти статевої свободи і статевої недоторканості, допит, слідча дія, неповнолітні, психологічні особливості, тактичні методи, принципи, правова регламентація.

The article is devoted to the study of the features of the implementation of a procedural action – interrogation – regarding an extremely vulnerable category of persons, namely minors who have become victims of crimes against sexual freedom and integrity.

Today, interrogation remains the only investigative (search) action carried out in almost every criminal proceeding, however, in cases of work with children and adolescents, it requires strict adherence to special conditions and rules. The complexity of conducting such interrogations is explained by the peculiarities of the development of the psyche of this group of people, as well as their age and individual psychological characteristics.

This article focuses on the critical aspects that need to be taken into account when conducting an interrogation, with particular emphasis on the importance of correctly determining the time and optimal duration of communication with a minor, organizing an appropriate environment (space) for this interaction, applying adequate tactical methods, and establishing a reliable trusting contact in order to minimize the risk of retraumatization.

It is worth emphasizing that the interrogation of minors, like any other investigative (search) actions involving children, should be carried out on the basis of the fundamental principles of justice and a child-friendly attitude. These principles include: the participation of the child in the process, ensuring his or her best interests, respect for dignity, non-discrimination and adherence to the rule of law. At the same time, investigative bodies must be properly prepared to conduct such interrogation, namely: to have the necessary knowledge about the peculiarities of communication with children, to understand the structure of the interrogation and its specifics, to possess appropriate techniques. At the same time, interaction should be based on the principles of flexibility, objectivity and empathy.

In the course of our research, conclusions were formulated that allow us to identify existing shortcomings (gaps) in the current legislation, which are expressed, in particular, in the insufficient legal regulation of the principles (principles) of conducting an interrogation of such a vulnerable category as minors.

Key words: criminal offenses against sexual freedom and sexual integrity, interrogation, investigative action, minors, psychological characteristics, tactical methods, principles, legal regulation.

Вступ. Щодня на території нашої держави вчиняється безліч кримінальних правопорушень, серед яких є ті, які вчиняються щодо неповнолітніх. Розслідування кримінальних правопорушень вчинених щодо них потребує ретельної підготовки, обізнаності слідчого не тільки в галузі кримінального процесу, але й певних аспектах психології та особливостей роботи з неповнолітніми.

Серед великої кількості слідчих (розшукових) дій, можна виділити допит, який є однією з ключових процесуальних дій у кримінальному процесі, що відіграє важливу роль у розслідуванні кримінальних правопорушень. Успішне проведення допиту дозволяє отримати важливу інформацію для встановлення істини у справі, а також забезпечує реалізацію прав і свобод людини, що є основним принципом кримінального процесуального права.

Сучасні зміни в законодавстві, розвиток кримінального процесу, останні тенденції в міжнародному праві, зокрема, у контексті прав людини та міжнародних стандартів судочинства, а також нові технології, вимагають постійного вдосконалення тактики і методів проведення допиту, зокрема, неповнолітніх. Враховуючи психологічні аспекти допиту, важливість коректного застосування норм права і гарантій прав людини, ця тема залишається надзвичайно актуальною для досліджень у галузі кримінального процесу та криміналістики.

Таким чином, дослідження теми допиту неповнолітніх осіб які, стали потерпілими від даного правопорушення є важливим для розвитку правової науки, удосконалення практики кримінального судочинства.

Метою дослідження є вивчення процесуальних та психологічних аспектів допиту неповнолітніх осіб, а також аналіз методів і тактики, які застосовуються під час допиту, з метою оцінки їх ефективності та впливу на отримання достовірних доказів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Важливу роль в дослідженні нами даної теми відіграли праці таких науковців: Повзик Є. В., Білоус І. М., Червінко М. В., Пузирьов Є. В., Романів В. П., Литвиненко О. Г.

Виклад основного матеріалу. Допит неповнолітнього – це слідча (розшукова) дія, що полягає в отриманні органами досудового розслідування показань від особи, яка вчинила кримінальне правопорушення або є потерпілою чи свідком вчиненого кримінального правопорушення та яка має свої особливості щодо підготовки та проведення. Так, у ст. 226 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) передбачені наступні особливості проведення такого виду допиту [1].

По-перше, необхідно враховувати особу неповнолітнього, його вікові, психологічні особливості. Тому важливу увагу потрібно приділяти підготовці [2].

По-друге, чітко встановлено час допиту неповнолітньої особи, тобто слідчий чи інша уповноважена особа не має права проводити допит понад одну годину без перерви, а загалом – понад дві години на день. Проте, деякі науковці зазначають, що закріплений у КПК України час проведення допиту недостатній, оскільки багато часу витрачається на налагодження психологічного контакту з особою, відтак для встановлення деталей кримінального правопорушення зовсім не залишається часу.

По-третє, допит неповнолітнього проводиться за обов'язкової участі педагога або психолога, а також, за необхідності, лікаря. Участь у проведенні допиту вказаних осіб створює для неповнолітнього атмосферу довіри, під час якої вони можуть спокійно та без страху розповісти всі деталі вчиненого кримінального правопорушення. На прикладі участі психолога у проведенні допиту неповнолітнього можна розкрити комплекс тих завдань, які виконують ці категорії осіб. Зокрема, створення безпечної атмосфери: психолог допомагає слідчому чи іншій уповноваженій особі налаштувати довірливі, неформальні стосунки та психологічний контакт із непо-

внолітнім; оцінка та моніторинг стану неповнолітнього: психолог відстежує емоційний, фізіологічний та когнітивний стан особи. У випадку виявлення чітких проявів втоми, гострого стресу, ознак дисоціації або ретравматизації, психолог невідкладно рекомендує слідчому зробити паузу, змінити тему або ж припинити допит взагалі. Варто зазначити, що психолог або інший учасник допиту може надати поради слідчому щодо оптимального формулювання запитань. Це робиться відповідно до віку, рівня розвитку та індивідуальних особливостей, щоб уникнути складних конструкцій та, що особливо важливо, навідних формулювань, які можуть спотворити свідчення. Також, психолог допомагає мінімізувати шкоду для неповнолітнього від проведення допиту, підказуючи, як обійти найбільш болючі та травмуючі моменти або досліджувати їх у менш прямій, метафоричній формі, щоб не погіршити психічний стан потерпілого.

По-четверте, у ст. 226 КПК України закріплено ще одне важливе правило, яке забезпечує довіру неповнолітнього до слідчого та долає страх відповідальності за ті показання, які надає особа. Відповідно до вказаної статті, неповнолітнього, який не досяг 16-річного віку, перед проведенням допиту не попереджають про кримінальну відповідальність за відмову давати показання та за надання завідомо неправдивих показань.

У ході підготовки до допиту слідчий здійснює комплекс організаційних і тактичних заходів, і цей процес структурується за трьома основними рівнями: пізнавальним, прогностичним та синтезуючим. Пізнавальний рівень містить аналіз матеріалів кримінального провадження, ознайомлення з оперативно-розшуковою інформацією, збір даних про особу, яку допитують, та опрацювання спеціальних (фахових) питань. Отримані відомості на даному етапі дозволяють на прогностичному рівні передбачати можливі ситуації під час допиту, оцінювати ймовірність виникнення у допитуваного реакцій на застосування конкретних тактичних прийомів чи небажаних психічних станів, а також визначати найбільш ефективні способи налагодження психологічного контакту. Підготовка завершується на синтезуючому рівні, що охоплює складання плану допиту та вирішення питань щодо вибору найбільш оптимального місця, часу і режиму його проведення. [6]

При плануванні та підготовці до допиту неповнолітніх осіб, зокрема, тих, які є постраждалими від кримінального правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості, необхідно враховувати безліч особливостей, які притаманні даній категорії осіб. Особливості віку неповнолітнього відіграє важливу роль при проведенні даної слідчої (розшукової) дії. Науковці наголошують, що неповнолітні здатні залишатися уважними та зосередженими лише обмежений час, тому тривалість їх допиту має бути чітко регламентована. Зокрема, діти 7–10 років – близько 20 хвилин, 10–12 років – до 25 хвилин, а старші 12 років – орієнтовно 30 хвилин [3].

Відтак, допит неповнолітніх загалом бажано проводити не довше ніж одну годину. Враховуючи психофізіологічні особливості неповнолітніх, недоцільно збільшувати передбачений законом час допиту. Навпаки, через емоційну чутливість в окремих випадках тривалість допиту може бути навіть зменшена.

На наступний чинник, який варто враховувати при підготовці до допиту, великий вплив відіграє безконтрольний доступ до мережі Інтернет та вседозволеність у діях неповнолітніх. Через певний вплив даних факторів, особистості неповнолітнього притаманні установки, погляди, дії та моделі поведінки, що мають антисоціальний і протиправний характер. Важливо підкреслити, що така особа часто відкрито демонструє зневагу до загальноприйнятих норм: вживає ненормативну лексику, алкоголь та наркотичні засоби тощо. У таких осіб нерідко виявляються прояви злості, жорстокості, агресії, навіть у ситуаціях, де

немає конфлікту; вони часто умисно провокують суперечки, конфліктують із членами родини, чинять психологічний тиск на батьків. Слідчому варто ретельно дослідити інформацію про особу та підготувати правильний план допиту.

Слід також вказати, що протягом останніх років в нашій країні невпинно зростає кількість неповнолітніх із психічними розладами та затримкою психічного розвитку. Проведення допиту даної категорії неповнолітніх, які, окрім вказаних психічних розладів, є жертвами злочинів проти статевої свободи, потребує знань слідчого не тільки у рамках процедури проведення допиту та особливостей роботи з неповнолітніми, але й знань в межах психології щодо роботи з особами, які мають вказані затримки в розвитку. [4].

Також, окрім національного законодавства, слідчий повинен діяти відповідно до принципів, визначених міжнародними стандартами, наприклад Керівництвом ООН щодо правосуддя у справах, пов'язаних із дітьми-жертвами та дітьми-свідками злочинів.

Відповідно до Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства: «Кожна Сторона вживає необхідних законодавчих або інших заходів для забезпечення: проведення опитувань дитини, якщо це необхідно, у спеціально обладнаному та прилаштованому для цих цілей приміщенні; проведення опитувань дитини особою, спеціально підготовленою для цих цілей; проведення всіх опитувань дитини одними й тими самими особами, якщо це можливо та де це доцільно; якомога меншої кількості опитувань і настільки, наскільки це є вкрай необхідним для цілей кримінального провадження; можливості супроводження дитини її законним представником або, де це доцільно, дорослим, якого вона сама вибирає, якщо стосовно цієї особи не буде винесено мотивованого рішення про інше» (п. b, c, d, e, f ч. 1 ст. 35);

Кожна Сторона вживає необхідних законодавчих або інших заходів для забезпечення згідно з нормами національного законодавства можливості: жертві свідчити, не перебуваючи при цьому в залі суду, тобто шляхом використання належних комунікаційних технологій (п. b) ч. 2 ст. 36) [5].

Налагодження довірчого контакту є початковим і найважливішим етапом допиту, мета якого полягає у зменшенні тривожності дитини, створенні відчуття безпеки та формуванні її готовності до співпраці. У процесі підготовки слідчому слід заздалегідь ознайомитися з інформацією про дитину, зокрема її вік, рівень розвитку, мовні особливості та інтереси, а також володіти базовими відомостями про обставини злочину. Окрім цього, слідчий має виглядати нейтрально й неофіційно, уникаючи зайвих атрибутів, таких як зброя чи формений одяг, та зберігати доброзичливий і спокійний вираз обличчя.

Методи встановлення контакту включають використання неофіційної бесіди, так званого «Льодоламу», яка починається з нейтральних, не пов'язаних зі злочином тем, таких як хобі, школа, улюблені мультфільми чи домашні тварини, що дає змогу оцінити її мовний ритм, рівень розвитку та емоційний стан, а також сприяє зміцненню її самооцінки.

Важливо застосовувати відкриту позу, коли слідчий сидить на одному рівні з дитиною, не схрещуючи рук. Необхідною умовою є демонстрація прийняття: слідчий має як вербально, так і невербально, через тон голосу та міміку, запевнити дитину в довірі, її захищеності та відсутності провини в тому, що сталося. Важливо представити всіх присутніх – слідчого, психолога та законного представника – чітко пояснивши їхні ролі простою та зрозумілою для дитини мовою. Слідчий повинен пояснити дитині причину її присутності, порядок проведення розмови та гарантувати право на перерву чи відмову від надання відповідей.

Неприпустимо давати негативну оцінку окремим рисам дитини або використовувати висловлювання, що принижують її гідність.

Підготовка до розповіді є етапом, коли дитина засвоює правила надання показань перед основною частиною допиту. Якщо вона використовує специфічні терміни, психолог або слідчий повинні обов'язково уточнити їхнє значення у її розумінні. Важливо чітко пояснити, що говорити правду необхідно, а відповіді «не знаю» чи «не пам'ятаю» також є правильними. Це допомагає зменшити ризик навіювання, адже дитина усвідомлює, що від неї не очікують «правильної» відповіді. Слід максимально скоротити кількість дорослих у приміщенні, оскільки надмірна увага може викликати у дитини страх. Основна мета цих підходів полягає у забезпеченні дитині відчуття контролю над ситуацією та розуміння того, що її потреби у безпеці важливіші за негайне отримання інформації.

Важливим чинником під час підготовки до допиту неповнолітньої особи є правильний вибір місця та оточення (наприклад, удома, у школі, в кабінеті слідчого тощо).

Процедура допиту неповнолітніх має здійснюватися у спеціально підготовленому приміщенні, яке нагадує затишну кімнату, з обов'язковою участю фахівців, що володіють навичками спілкування з дітьми та враховують їхні вікові особливості. Таке середовище повинно забезпечувати встановлення психологічного контакту з дитиною, зменшення рівня стресу та формування довіри до працівників поліції й інших компетентних спеціалістів.

Атмосфера службового кабінету слідчого може негативно позначитися на психіці дитини, яка підлягає допиту. Це може спричинити замкненість дитини та неточність у її свідченнях, що, в свою чергу, здатне ускладнити ефективне здійснення досудового розслідування. Важливо підкреслити, що слід уникати допиту неповнолітнього на місці скоєння злочину або в будь-якій локації, яка може викликати асоціації з ним. Також небажано проводити опитування за місцем проживання дитини, щоб у майбутньому це місце не сприймалося нею як пов'язане зі злочином, і щоб не позбавляти дитину відчуття захищеності та безпеки у власному домі.

Міжнародна спільнота акцентує увагу на важливості впровадження інноваційних підходів до здійснення такої слідчої (розшукової) дії, як допит осіб, які не досягли повноліття. Одним із таких прогресивних рішень є вибір спеціалізованого місця для допиту, зокрема використання методики «Зелена кімната».

Це спеціально облаштоване приміщення, яке структурно поділене на дві зони: кімнати для допиту, яка має бути затишною, обладнаною дитячими меблями та іграшками, і повністю позбавлена ознак владного тиску та кімната для спостереження, що призначена для слідчого, прокурора, адвоката та психолога. Вона відокремлена від кімнати допиту дзеркалом Гензеля (одностороннім дзеркалом) або ж обладнана системою відеофіксації. При цьому технічне обладнання для відеозапису має бути непомітним, щоб не відволікати дитину і не спричиняти додатковий стрес.

Приміщення для проведення допиту повинно бути комфортним, нейтральним, добре освітленим і захищеним від сторонніх шумів, що можуть відволікати; необхідно уникати офіційної атмосфери та символів влади (зокрема прапорів, гербів, портретів чи великого столу). Водночас кімната має бути зручною для доступу, але розташованою окремо від місць перебування підозрюваних чи інших учасників кримінального процесу, щоб забезпечити конфіденційність.

Використання методики «Зелена кімната» відповідає найкращим інтересам дитини, адже створює для неповнолітнього безпечне й затишне середовище, позитивно впливає на його психоемоційний стан та сприяє спокійному, довірливому спілкуванню з особою, яка проводить допит.

Практичний досвід свідчить про те, що слідчі часто ухиляються від проведення допитів у «зелених кімнатах», мотивуючи це відсутністю прямої норми у Кримінальному процесуальному кодексі України та незакріпленим механізмом застосування цієї методики на рівні інструктивних документів [7].

Визначальну правову позицію щодо статусу методики «Зелена кімната» було сформульовано Касаційним кримінальним судом у складі Верховного Суду (ККС ВС) у Постанові від 17 січня 2024 року у справі № 335/4038/22: «Чинний КПК України не встановлює обов'язкової вимоги проводити допит малолітньої особи під час досудового розслідування із застосуванням методики “Зелена кімната”. Зазначена методика має лише рекомендаційний характер, а її невикористання не вважається істотним порушенням положень КПК України і не є підставою для визнання доказів недопустимими (за умови дотримання загальних процесуальних гарантій)».

У випадках, коли це необхідно для об'єктивного з'ясування обставин справи та/або забезпечення захисту прав малолітнього чи неповнолітнього свідка або потерпілого, його допит може проводитися поза межами зали судового засідання, в іншому приміщенні, із застосуванням відеоконференції (дистанційне судове провадження) (ч. 4 ст. 354 КПК України).

Окрім цього, законодавством передбачена можливість уникнути допиту дитини безпосередньо під час судового розгляду кримінальної справи, зокрема у випадках, коли суду надано дані про те, що повторний допит у суді може мати травматичний вплив на дитину. Така норма закріплена у ч. 1 ст. 225 КПК України.

Враховуючи відсутність сформованої психіки у даних осіб та вікові особливості, травматичний досвід, інтимність теми розмови, слідчий має застосовувати спеціальні, конкретні тактичні прийоми.

Зокрема якщо відсутня конфліктна ситуація під час допиту потерпілого, то можна застосувати такий прийом, як вільна доповідь. Так, слідчий повинен попросити малолітню (неповнолітню) особу за можливості розповісти у правильній послідовності обставини події вчинення проти неї статевого злочину. При цьому слідчий повинен дотримуватися наступних рекомендацій: звертатися до малолітнього або неповнолітнього на ім'я; розмовляти з особою повільно, спокійним тоном; створювати атмосферу безпеки й доброзичливого ставлення, демонструючи щире зацікавлення у спілкуванні; підтримувати зоровий контакт, уникаючи при цьому надмірного або безперервного спостереження; утримуватися від переривання розповіді, за винятком випадків крайньої необхідності; за потреби – розповісти коротко про себе чи навести приклади з власного життя з метою встановлення довірливого контакту з дитиною.

При цьому слідчий повинен утримуватися від наступних дій: вторгтися у фізичний простір малолітнього; підганяти його; виражати здивування у відповідь на слова дитини; коментувати описувані нею події з позицій дорослого; змушувати до відповіді та стверджувати, що вона «повинна» щось знати або пам'ятати.

Варто пам'ятати, що у більшості випадків розповідь дитини про подробиці вчинення щодо неї статевого злочину викликає сором і тому вона розкриває інформацію про неї з труднощами, винятково у сприятливих умовах.

Не слід забувати, що у випадку розповіді дитини про її надзвичайно травматичний досвід відсутнє запам'ятовування тих елементів, які супроводжувалися надзвичайно бурною негативною реакцією [8].

В такому випадку потерпілий не здатен самостійно, вільно і послідовно розповісти ситуацію, тому слідчому варто застосовувати в такій ситуації адаптовані під дитину методи допиту. Можна застосовувати іграшки, а саме – за допомогою них попросити наочно розповісти про подію

або відтворити, що сталося з потерпілим. Зокрема, з дітьми віком 3–5 років можна проводити бесіду за допомогою ляльки, а для дітей 6–11 років доречно пропонувати рольові ігри, наприклад, гру у детективів чи поліцейських, де дитина бере на себе певну роль і допомагає розслідувати злочин. При цьому важливо, щоб дитина відчувала себе помічником і усвідомлювала, що до її участі ставляться серйозно. До таких методів також можна віднести малюнки, на яких потерпілий може відобразити ситуацію, що розслідується. У більшості з «зелених кімнат» є у наявності фотокартки із зображеннями частин тіла, яких дитина соромиться, анатомічні ляльки, які доречно використовувати саме в таких випадках. Цей етап має бути ретельно контрольованим, щоб уникнути тиску або заплутування дитини.

Ефективним прийомом у процесі допиту також виступає постановка запитань, яка дає змогу спрямувати розповідь потерпілого, уточнити окремі деталі події та перевірити достовірність отриманої інформації. Правильно сформульовані, послідовні й ненавідні запитання допомагають дитині відновити у пам'яті обставини події, не створюючи при цьому психологічного тиску чи ризику викривлення показань.

Зокрема, допустимим є питання: «Де тебе торкалися?», «Хто ще був поруч?», «Що ти зробив(ла) після того?». Водночас, якщо дитина губиться або з'являється напруга, рекомендовано відволікти її, переключити увагу, щоб настроїти на довірливе спілкування.

Варто наголосити, що метою етапу деталізованих запитань є уточнення та впорядкування відомостей, отриманих від потерпілого під час його вільної розповіді, з метою всебічного з'ясування обставин події. На цьому етапі допит повинен набувати форми спілкування, що відповідає рівню розвитку дитини.

Слідчий має забезпечити таке взаєморозуміння з малолітнім, щоб обговорення важливих, а подекуди й емоційно складних подій сприймалося як спільна, необхідна для виконання задачі. Для досягнення цього важливо серйозно ставитися до дитини, демонструвати довіру та зберігати спокійний, урівноважений тон спілкування.

Послідовність допиту у справах за участю потерпілих дітей є ключовим тактичним елементом, оскільки лише логічно вибудований порядок етапів спілкування гарантує достовірність і повноту отриманих свідчень, при цьому мінімізуючи ризик повторної психологічної травматизації дитини.

Важливим є правильно закінчити допит: під кінець бесіди слідчий має у м'якій формі уточнити, чи все дитина розповіла, чи хоче щось додати, і чи правильно її зрозуміли. Це дозволяє виявити неточності, не викликаючи у дитини відчуття тиску чи недовіри.

Розмова має завершитися у спокійній, підтримувальній формі. Дитині дякують за співпрацю, за потреби залучають допомогу психолога.

Допит малолітнього потерпілого може проходити в конфліктній і неконфліктній ситуації. Вище нами було описано тактику дій слідчого під час неконфліктної ситуації, що характеризується наявністю психологічного контакту та готовністю дитини до співпраці. Водночас, конфліктна ситуація є значно складнішою, оскільки в її умовах дитина може демонструвати емоційну закритість, страх, недовіру або небажання говорити про подію через почуття сорому, провини чи тиску з боку дорослих. Такий стан істотно ускладнює встановлення контакту, отримання достовірних свідчень і вимагає від слідчого підвищеної психологічної чутливості, самоконтролю та використання спеціальних тактичних прийомів, спрямованих на зниження рівня напруження й поступове відновлення довіри до співрозмовника.

Спершу варто зазначити про рекомендації, які варто використовувати для того щоб запобігти виникненню кон-

фліктних ситуацій. Зокрема відомо, що у другій половині дня малолітні та неповнолітні схильні до конфліктності, порушень дисципліни, внутрішнього дискомфорту, дратування, невдоволення, ворожості, грубості, пригніченості, похмурості тощо. Зазначене обумовлює доцільність проведення допиту потерпілих цієї вікової категорії виключно в першій половині дня.

Також Заяць Д. Д. зазначає, що слід враховувати звичний для неповнолітнього розклад дня, щоб відволікання від улюблених занять (ігор, перегляду фільмів, відвідування кружків, секцій тощо) не викликало бажання скоріше закінчити допит та, як наслідок, поверхневі, неправдиві показання. Також, щоб не створювати конфліктної ситуації варто одразу залучити близьких людей, щодо яких у дитини є довіра, а також психолога. Варто також пам'ятати про встановлені законом часові обмеження проведення допиту.

Якщо ж вже трапилося так, що конфліктна ситуація виникла, то слідчий повинен негайно припинити тиск, заспокоїти дитину та відновити психологічний контакт. Необхідно змінити тон спілкування на доброзичливий, зробити перерву, залучити психолога або педагога для допомоги у налагодженні довіри. Слідчий має уникати звинувачень і навідних запитань, дозволити дитині висловитися у зручній формі, дати відчуття безпеки та під-

тримку. Допит можна продовжити лише після стабілізації емоційного стану дитини.

Висновок. Підсумовуючи вищевикладене наголошуємо, що нами було досліджено і деталізовано питання особливостей роботи з неповнолітніми та проведення за їх участі допиту. Зокрема, при роботі з неповнолітніми поєрпілими слід враховувати такі фактори: вік, психологічні особливості; обмеженість часу допиту; обов'язковість участі спеціалістів – педагога, психолога. Перед тим як почати допит слідчий повинен виконати підготовчі дії, а саме – налагодити довірчий, дружній контакт словесно та правильно вибрати місце та оточення (наприклад, удома, у школі, в кабінеті слідчого, в «Зеленій кімнаті», щоб максимально знизити ймовірність психологічної травматизації дитини).

Під час дослідження нами було з'ясовано, що допит малолітнього потерпілого може проходити в конфліктній і неконфліктній ситуації. У неконфліктних випадках слідчий повинен створити довірливу атмосферу, стимулюючи вільну розповідь за допомогою ігрових елементів, анатомічних ляльок, фотокарток та малюнків, а також ставлячи виключно ненавідні запитання. Якщо ж ситуація конфліктна, пріоритетом стає відновлення психологічного контакту та зниження емоційного напруження, щоб забезпечити ефективність допиту і водночас захистити дитину від травматичного впливу слідчої (розшукової) дії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/4651-17>
2. Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства: Конвенція від 25.10.2007 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/994_927
3. Денисовський М.Д., Томчук І.О., Слотюк В.А. Деякі особливості проведення допиту неповнолітніх у кримінальному провадженні: наук. стаття. 2018. Кримінальний процес та криміналістика, судова експертиза, оперативно-розшукова діяльність. URL: <https://drive.google.com/file/d/1ncQE5Rtmsd0lp48JpEsGHq1MYBeBZUcb/view?usp=sharing>
4. Пузирьов Є.В., Романів В.П. Психологічні особливості особистості неповнолітнього як учасника досудового провадження. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Психологія. 2023. URL: https://psych.vernadskyjournals.in.ua/journal/1_2023/34.pdf
5. Пасека М.О. Психологічні особливості поведінки неповнолітнього правопорушника. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. URL: http://lsej.org.ua/1_2025/115.pdf
6. Смірнова І. Особливості допиту дитини, яка потерпіла від злочину. Higher school of advocacy. 2021. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/osoblyvosti-dopytu-dytyny-yaka-poterpila-vid-zlochynu>
7. Шепітька В.Ю. Криміналістика: підр. 2–ге видання. 2004. URL: <https://buklib.net/books/21972/>
8. Литвиненко О. Г. Окремі аспекти використання “Зеленої кімнати” як місця допиту неповнолітнього підозрюваного. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції № 5. 2022. URL: http://apnl.dnu.in.ua/5_2022/28.pdf
9. Будзинська А. Як опитати дитину. Порадник для фахівців, які беруть участь в опитуванні малолітніх свідків та потерпілих. URL: https://childfund.org.ua/Uploads/Files/books_pdf/book_opytuvaty_dytyny.pdf

Дата першого надходження рукопису до видання: 26.11.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 11.12.2025

Дата публікації: 30.12.2025